

ӘОЖ 37.034

Беркенова, Г.С.

*педагогика ғылымдарының кандидаты,
психология және педагогика кафедрасының
доценті, тәрбие жұмысы басқармасының
басшысы, А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ
Алимбаев, К.С.*

*«6М010300 – Педагогика және психология»
мамандығының I курс магистранты,
А. Байтұрсынов атындағы ҚМУ,
Қостанай, Қазақстан*

ТҮЛҒАНЫҢ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Түйін

Сыбайлас жемқорлықты алдын алу қоғамдағы аса өзекті мәселе. Әрбір білім алушы өз құқықтарын жете біліп, жалпы заң білімі саласынан хабардар болғаны жөн. Білім алушының қоғамда болып жатқан әрекеттердің заңға қарама-қайшылығын немесе сәйкестігін сараптай алуы, оның құқықтық сауаттылық деңгейімен байланысты.

***Кілт сөздер:** сыбайлас жемқорлық, құқықтық сауаттылық, құқықтық мәдениет, білім алушылар, азаматтық қоғам.*

1 Кіріспе

Қазіргі уақытта мемлекетімізде қабылданған бағдарламалық құжаттарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелеріне ерекше назар аударылады. 2014 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының 2015-2025 жылдарға арналған сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегиясының басты ерекшеліктеріне қазіргі кезеңдегі жұмыстың басым бағыттарының бірі – қоғамда сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру жатады.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев: «Біз сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жолында үнемі жұмыс істеп, ахуалды жақсартып келеміз, дегенмен, кейбір азаматтардың табысты жасыру, қаржы мен мүлікті шетелге шығару, салық төлеуден жалтару арқылы көлеңкелі экономика жасап халықтық бюджетті ысырапқа салуда. Сөзден іске көшетін уақыт жетті, сыбайлас жемқорлықпен ашық күресетін кез келді», – деді өзінің халыққа Жолдауында [1].

Халықаралық қоғамдық ұйым «Transparency International» мәліметтеріне сәйкес Қазақстан Республикасы сыбайлас жемқорлықтың индексі бойынша дүниежүзінің 180 елінің ішінен 2018 жылдың қорытындысы бойынша 124 орында. Бұл әрине мемлекеттік жедел шаралар қолданғанменде бұл аурудың алдын алу өте қиын екендігін көрсетеді [2].

Қазақстан Республикасында құқықтық мемлекеттіліктің негізі қаланып, демократиялық үрдіс жүріп жатқанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениеттілікке аса маңызды мән-мағына беріледі. Сол себепті оны игеру білім алушылардың азаматтық парызы, қоғам талабы.

Сыбайлас жемқорлықты алдын алу қоғамдағы аса өзекті мәселе. Әрбір білім алушы өз құқықтарын жете біліп, жалпы заң білімі саласынан хабардар болғаны жөн. Білім алушының қоғамда болып жатқан әрекеттердің заңға қарама-қайшылығын немесе сәйкестігін сараптай алуы, оның құқықтық сауаттылық деңгейімен байланысты. Еліміздің заңнамасын білетін, заң аясында ғана әрекет етіп, еліне адал қызмет ететін азамат ғана мемлекетімізді жарқын болашаққа жетелей алады. Сондықтан білім алушылардың құқықтық сауаттылығын көтеру, және сол арқылы олардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыру өте маңызды.

2 Материалдар мен әдістер

Білім алушылардың құқықтық сауаттылығы қоғамда сыбайлас жемқорлықты рухани-этикалық деңгейде қабылдамау ахуалын қалыптастыруда мейлінше тиімді тәсіл екенін көрсетті. Осыған байланысты мемлекетімізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру бойынша мақсатты шаралар болашақ түлектердің қызмет бейініне қарамастан барлық оқу орындарын қамтуға тиіс.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру-сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің қоғамда сыбайлас жемқорлыққа төзбеушілікті көрсететін құндылықтар жүйесін сақтау және нығайту бойынша өз құзыреті шегінде жүзеге асыратын қызметі [3].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет құқықтық сауаттылықпен тығыз байланысты. Құқықтық сауаттылық жоғары болған сайын сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет те жоғары бола беретіні сөзсіз.

Білім алушылардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыру жөніндегі құқықтық сауаттылық және тәрбиелеу жұмыстары мемлекетіміздің әртүрлі салаларында сыбайлас жемқорлықты туғызатын және оған негіз болатын себептер мен шарттарды жоюға бағытталған мемлекеттік сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың бір бөлігі болып табылады.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру – тұлғаның адамгершілік, зияткерлік, мәдени тұрғыдан дамуы және сыбайлас жемқорлықты қабылдамаудағы белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастыру мақсатында жүзеге асырылатын, тәрбиелеу мен оқытудың үздіксіз процесі.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру мен тәрбие педагогикалық кең мағынасында – бұл құнды ұстанымдар, сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана-сезімді қалыптастыру және білім алушылардың сыбайлас жемқорлыққа қатысты азаматтық ұстанымдардың қалыптасуы үшін қажетті қабілеттерді дамыту мақсатында арнайы ұйымдастырылған, мақсатты және басқарылатын ықпал ету. Ауқымсыз педагогикалық мағынада – бұл сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл ұйымдастыруға бағытталған арнайы ағартушылық және тәрбие жұмысы процесі мен оның нәтижесі [4].

Бұл тұрғыдан алғанда білім берудің аса маңызды бағыты сыбайлас жемқорлық көріністерін қабылдамайтын білім беру ортасын құру, сыбайлас жемқорлықты қабылдамайтын моральдық деңгейі жоғары, адамгершілігі мүлкісіз азаматтарды тәрбиелеу болуға тиіс.

Бүгінде жас ұрпаққа білім беру мен тәрбиелеу жұмысының теориясы мен практикасына басқаша зер салу керек. Азаматтық қоғамды нығайту және дамыту, құқықтық көзқарас тұрғысынан сауатты, өзінің азаматтық құқықтары мен міндеттері туралы қажетті ілімдерге ие, бұл білімдерді күнделікті өмірде қолдануға қабілетті, сыбайлас жемқорлықты өзінің азаматтық құқықтарының бұзылуы деп түсінетін және бұл құқықтарды қорғауға дайын азаматтарды тәрбиелеу қажеттілігі Қазақстанның барлық білім беру мекемелерінің өзекті міндеті болып отыр.

Тұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыруда білім алушылардың құқықтық сауаттылығын дамытудың, құқықты түсіндіру жұмысының деңгейі мен сапасын арттыру керектігінің маңызы зор. Білім алушылар өздерінің құқықтарын, өздеріне қарсы қандай да бір құқыққа қайшы іс-әрекет жасалған жағдайда қандай іс-қимыл қолдану керектігінің нақты жолдарын толық білулері қажет.

Сол себепті, ең бастысы әртүрлі жас аралығындағы білім алушыларға сыбайлас жемқорлыққа қарсы білім беру мен тәрбие әдістері мен құралдарының мақсатын, олардың мазмұнының, нысандарының ерекшеліктерін педагогикалық тұрғыдан қайта салмақтау қажет.

3, 4 Нәтижелер және талқылау

Тұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана-сезімін дамыту – бұл үздіксіз процесс, оның негізгі бағыттары:

- 1) сыбайлас жемқорлыққа қарсы құндылықтарды сіңіру;
- 2) тиісті моральдық сенімдерді, қасиеттер мен сезімдерді қалыптастыру;

3) қажетті моральдық қажеттіліктер мен әдеттерді дамыту. Бұл бағыттар сыбайлас жемқорлыққа қарсы тәрбие міндеттерін білдіреді.

Бүгінде білім беру мекемелерінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы тәрбие жүйесінің мынадай негізгі компоненттері бөліп көрсетіледі:

– білім беру мекемелерінде сыбайлас жемқорлық әрекеттері жағдайларының болмауы;

– сыбайлас жемқорлыққа қарсы ағарту ісі;

– білім беру субъектілерінің өзара іс-қимылы негізіндегі өмір-тіршілігі проблемаларын шешу тәжірибесін алу;

– білім алушылардың сыбайлас жемқорлыққа қарсы сана-сезімін қалыптастыру бойынша педагогикалық қызмет [5].

Бұл жүйеде әртүрлі жас кезеңінде қалыптасуы мүмкін бірқатар тұлғалық құрылымдарды бөліп көрсетуге болады.

Мәселен, мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыста (3-6 жас – әлеуметтік маңызды тәжірибені қарқынды жинақтау және әлеуметтік кеңістікте бағдар алу кезеңі) балаларға Отанға деген махаббат, туған табиғатқа махаббат және оны қорғау қажеттілігі, өзін қоршаған адамдар мен қазақстандық халықты құрметтеу, тәртіптілік, адалдық сияқты құндылықтарды сіңіруге айрықша көңіл бөлу керек.

Кіші мектеп жасында (7-10 жас-кемел балалық шақ, дене және рухани күш жинақтау уақыты) біршама өзгермеген түрде өмір бойы сақталатын тұлғалық қасиеттер мен саралардың қарқынды қалыптасуы жүзеге асырылады. Сондықтан бұл жаста рухани мәдениеттің қалыптасуының маңызы зор. Негізгі дүниетаным идеясы қоғамды тану заңдарымен байланысты болуға тиіс. Бұл ретте баланың ұғымды салмақтау білуіне, өз көзқарасын айтуына үйрету, оны қиын жағдайға қойып көру қажет.

Орта мектеп жасы (10-14 жас-жасөспірім кезеңі, балалардың өміріндегі күрделі кез) – бұл балалық шақта сіңірген рухани-эстетикалық қорын бекемдеу, оны салмақтап, байыту кезеңі. Бұл өмірлік кезеңнің нақты қиындығы әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі, рухани-эстетикалық пайымдауды дамытудағы өзіндік түйсіктің, өзін-өзі танудың, өзін-өзі бағалаудың бірте-бірте өспелі толқынын білдіреді. Бұл жаста патриотизм, интернационализм, өз Отанын мақтан ету, елдің қоғамдық құрылымын құрметтеу, еңбек сүйгіштік, жауапкершілік, тәртіп, адамның азаматтық құқықтарын білу және құрметтеу сияқты тұлғалық қасиеттерді сіңірудің маңызы зор.

Жоғары мектеп жасы (14-18 жас-жастық шақ) – бұл дене және психологиялық кемелденудің аяқталатын, қоғамдық пайдалы өндірістік еңбекке және азаматтық жауапкершілікке әлеуметтік дайын болатын кезең.

Бұл жаста сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық сауаттылықты дамыту жүйелі, мақсатты және үздіксіз процесс болуға тиіс.

Студенттік кезеңді тұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық сауаттылығын дамыту сенситивтік кезеңі деп санаған жөн, оның барысында кәсіби білім беру, сыбайлас жемқорлық проблемасын сезінуге мүмкіндік беретін еңбек қатынастарына біртебірте кірігу жүзеге асырылады. Бұл жағдайда жастар көбіне өз таңдауының дұрыстығына сенімділігін жоғалта бастайды, оған қоса сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі көріністеріне бейім бола бастайды. Осының салдарынан сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне қатысты дұрыс таңдау қажеттігі кезінде қиындық пайда болады. Осы орайда тұлғаның сыбайлас жемқорлық ұстанымын дамыту маңызды шарт болмақ [6].

Тұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыруда білім алушылардың құқықтық сауаттылығын дамыту үшін төмендегі іс-шараларды жүзеге асырған жөн деп есептейміз:

1. үйірмелер;
2. кездесулер;
3. зияткерлік ойындар;

4. іскерлік ойындар;
5. дебат ойындары;
6. дөңгелек үстелдер;
7. пікір-талас;
8. ғылыми конференциялар
9. форумдар;
10. тренингтер, т.б.

Бұл ретте, білім алушылар сыбайлас жемқорлыққа қарсы идеялардың маңыздылығын сезініп қана қоймай, сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекет үшін практикалық біліктілікті игеру қызметіне қатысуы қажет, бұл олардың күрделі жағдайларда ойдағыдай бейімделуінің маңызды алғышарты болуы мүмкін.

5 Қорытынды

Тұлғаның сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетін қалыптастыруда білім алушылардың құқықтық сауаттылығын дамыту үшін білім беру мен тәрбиелеу процесіне үлкен орын беріледі. Сол себепті білім алушылардың Қазақстан Республикасының сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаты саласындағы және сыбайлас жемқорлық қатынастарының келеңсіз салдарлары мен қалыптасатын сыбайлас жемқорлыққа қарсы ұстаным туралы білім алушылардың білімін молықтыратын сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағыттылықтың әлеуметтік маңызды іс-шараларын (акциялар, қозғалыстар, тренингтер, пікірталастар, конференциялар) жоспарлау және өткізу аса маңызды. Бұл міндет тәрбие процесіне жауапты оқу орындар қызметкерлеріне де, тікелей білім алушылардың өздеріне және олардың қоғамдық бірлестіктеріне де жүктелуі тиіс. Білім алушылардың ғылыми зерттемелеріне, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл бойынша шешімдерді дербес іздеуіне және сыбайлас жемқорлық, оның себептері мен оған қарсы күрес әдістері бойынша өз пайымдарын таныстыруға, сондай-ақ олардың жобалау қызметіне тартуға үлкен рөл берілуге тиіс.

Әдебиеттер тізімі

1 Назарбаев Н.А. «Нұрлы жол – Болашаққа бастар жол»: Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентінің Қазақстан халқына арнаған Жолдауы. – 2014 жылғы 11 қараша [Электрондық ресурс]. Қолдану режимі: adilet.zan.kz.

2 Халықаралық қоғамдық ұйым «Transparency International» ресми сайты [Электрондық ресурс]. Қолдану режимі: <https://www.transparency.org/cpi2018>.

3 Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің 2014–2018 жылдарға арналған стратегиялық жоспары // Қазақстан Республикасы Президенті Әкімшілігі Басшысының 2015 жылғы 31 наурыздағы №01-38.8 бұйрығына қосымша, Астана 2015.

4 «Нұр Отан» Партиясы» қоғамдық бірлестігінің Жарғысы, партияның 1999 жылғы 1 наурыздағы I Съезінің қаулысымен бекітілген.

5 Барышников Е.Н., Григорян Н.В., Беловицкая Л.М., Бойкина М.В. Антикоррупционное воспитание: система воспитательной работы по формированию у учащихся антикоррупционного мировоззрения в образовательном учреждении: методические рекомендации / под науч. ред. С. В. Жолована. – СПб: СПбАППО, 2010. – (Петербургский опыт общего образования). – 56 с.

6 Сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениет негіздері: оқу құралы / Жалпы редакциясын басқарған б.ғ.д., профессор Б. С. Абдрасилов. – Астана: Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы, 2016. – 176 б.

Материал редакцияға түсті: 20.05.2019

БЕРКЕНОВА, Г.С., АЛИМБАЕВ, К.С.

РОЛЬ ПРАВОВОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ФОРМИРОВАНИИ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

Профилактика коррупции является одной из самых актуальных проблем в обществе. Каждый обучающийся должен знать свои права и быть информирован в сфере общего юридического

образования. Способность обучающегося анализировать противоречие или соответствие действий, происходящих в обществе, зависит от уровня его правовой грамотности.

Ключевые слова: коррупция, правовая грамотность, правовая культура, обучающиеся, гражданское общество.

BERKENOVA, G.S., ALIMBAYEV, K.S.

THE ROLE OF LEGAL LITERACY OF STUDENTS IN FORMING ANTI-CORRUPTION CULTURE

Prevention of corruption is one of the most urgent problems in society. Each student must know their rights and be informed in the field of General legal education. The ability of the student is to analyze the contradiction or correspondence of actions taking place in society depends on the level of his legal literacy.

Key words: corruption, legal literacy, legal culture, students, civil society.

УДК 82.3

Пчелкина, Т.Р.

*к.ф.н., ассоциированный профессор
кафедры русского языка и литературы*

Сартаева, С.А.

*студентка 4 курса специальности
«5В011800 – Русский язык и литература»,
КГПУ им. У. Султангазина,
Костанай, Казахстан*

СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация

Статья посвящена осмыслению семейных взаимоотношений в прозе XX века. Материалом для изучения проблемы явились малоизвестные произведения русскоязычной литературы Казахстана, являющейся важной составной частью общего литературного процесса. Исследование данной проблемы на примере русскоязычной литературы Казахстана позволяет углубить представление о современном литературном процессе, выделив в нем основные тенденции. Авторы статьи высказывают мысль о важности литературы в процессе формирования семейных ценностей.

Ключевые слова: современная литература, ценности, онтологические ценности, семейные традиции.

1 Введение

Проблемы семьи и семейных взаимоотношений являются предметом изучения ученых-педагогов, психологов, философов, социологов, демографов, историков и конечно филологов. Современная наука отмечает воздействие негативных изменений в семье на динамику народонаселения, на формирование деструктивных видов поведения, на нравственное состояние общества. Нередко забывается понятие о душевной гармонии, обеспечивающей внутреннее, нравственное и физическое благосостояние отдельного человека.

Понятие «семейные ценности» по сути своей есть синтез понятий «семья» и «ценность». Существует множество научных взглядов на то, что есть «семья», и каково ее значение в жизни человека. Данный феномен изучается в психологии, социологии, философии, юриспруденции и других науках. Большой вклад в развитие научных взглядов на семью внесли М. Вебер, Э. Дюркгейм, К. Маркс, Ф. Энгельс, Г. Гегель. Макс Вебер концентрировал внимание на семье в условиях развития капитализма, а Фридрих Энгельс, в свою очередь, проследил трансформацию традиционных семейно-брачных моделей. Американский футу-